

Οι παρενέργειες του πρωταθλητισμού (Κ. Τσουκαλάς, καθηγητής της Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών)

Date : Μαΐου 10, 2006

Το «ευ αγωνίζεσθαι» είναι πια απλώς ένα ρητορικό σύνθημα. Ο αθλητισμός λειτουργεί ως big business με μοναδικό γνώμονα το κέρδος. Ο Κ. Τσουκαλάς αναφέρεται στην ιστορία της διάβρωσης των αθλητικών ιδεωδών και στους κινδύνους που αντιμετωπίζουν οι αθλητές, οι οποίοι ρισκάρουν την υγεία τους με τη χρήση αναβολικών ουσιών...

Τα κρούσματα πολλαπλασιάζονται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Δύο αθλητές δεν θα μετάσχουν στην ελληνική αποστολή στο Σίδνεϊ επειδή έχουν κάνει χρήση αναβολικών. Μια από τις ιστορικότερες αθλητικές διοργανώσεις του κόσμου, ο ποδηλατικός γύρος της Γαλλίας, απειλείται κυριολεκτικά με έκρηξη από τη στιγμή που διαπιστώθηκε ότι 45% των ποδηλατών που συμμετέσχον στη φετινή οργάνωση είχαν καταναλώσει απαγορευμένες ουσίες. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή προβληματίζεται σε ό,τι αφορά τη γενίκευση των ελέγχων αίματος και ούρων όλων των αθλητών. Είναι σαφές ότι, αν δεν έχει πεθάνει τελείως, ο ευγενής ανταγωνισμός που αποτελούσε την πεμπτουσία του αθλητικού ιδεώδους κινδυνεύει. Και μαζί με αυτόν κινδυνεύουν και οι αθλητές.

Πολλοί έχουν ήδη πεθάνει πριν από την ώρα τους, άλλοι θα τους ακολουθήσουν, καθώς φαίνεται, σύντομα και ακόμη περισσότεροι έχουν καταστρέψει αμετάκλητα την υγεία τους. Το φαινόμενο όμως γιγαντώνεται. Παρ' όλους τους ελέγχους, παρ' όλες τις αυστηρές κυρώσεις, παρ' όλη την παραδειγματική τιμωρία των παραβατών, η χρήση αναβολικών όλων των τύπων πολλαπλασιάζεται. Ο επίσημος λόγος είναι αμήχανα άτεγκτος. Αλλά ούτε οι δηλώσεις καλών προθέσεων ούτε οι ποινές αποκλεισμού αρκούν για να σωθεί το κλυδωνιζόμενο κύρος του αθλητικού συστήματος. Ακόμη και αν οι αθλητικές αρχές κάνουν «ό,τι είναι δυνατόν» για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα, θα ήταν ουράνια αφέλεια ή έσχατη υποκρισία να αναγάγουμε το πρόβλημα στην «ηθική κρίση των ημερών μας».

Η έκπτωση αξιών

Στην πραγματικότητα τα πράγματα είναι απλούστατα. Ως big business ο αθλητισμός λειτουργεί για κατ' ανάγκην, αλλά και κατ' επιταγήν επαγγελματικά, δηλαδή με αποκλειστικό γνώμονα το κέρδος. Ήδη από τη δεκαετία του '50 είχε καταστεί σαφές πως οι ημέρες του άδολου ερασιτεχνισμού, αν υπήρξαν ποτέ έξω από τα βρετανικά κολέγια που σκληραγωγούσαν την υπό εκκόλαψιν αυτοκρατορική άρχουσα τάξη, ήσαν μετρημένες. Το «ευ αγωνίζεσθαι» είναι για απλώς ένα ρητορικό σύνθημα, κάτι σαν το «ελευθερία, ισότητα, αδελφότητα». Το μόνο που έχει σημασία είναι η νίκη. Οι ανταγωνιζόμενοι μετέρχονται λοιπόν όλα τα θεμιτά και αθέμιτα μέσα για να την πετύχουν. Και όποιος δεν τα μετέλθει θα αγωνισθεί με χάντικαπ και προφανώς θα χάσει. Πρόκειται για παιχνίδι όπου οι ευγενείς ψυχές δεν συμμαχούν με τον Θεό, αλλά με τον Διάβολο.

Συμβαίνει δηλαδή ό,τι και με όλους τους θεσμοθετημένους κοινωνικούς αγώνες. Οι αξίες της επιτευγματικής παραγωγικότητας μπαίνουν στην υπηρεσία ενός φθαρμένου ιδεαλισμού. Παραδόξως ο νέος εμπορευματοποιημένος αθλητικός άνθρωπος αναδείχθηκε σε πρωτόγνωρη σύνθεση των μεθόδων που αναπτύχθηκαν στην υπηρεσία του «νέου σοσιαλιστικού ανθρώπου» και των ιδιοτελών τακτικών του οικονομικού ανθρώπου. Η ιστορία της διάβρωσης των αθλητικών ιδεωδών είναι χαρακτηριστική. Από τη μια μεριά, ενσαρκώνοντας πανανθρώπινες και οικουμενικές αξίες και επισκιάζοντας τους παρωχημένους Σταχανοβίτες, οι επίδοξοι σοσιαλιστικοί αθλητικοί ήρωες εκτρέφονταν συστηματικά σε επιστημονικά αθλοτροφεία και αμείβονταν «συμβολικά» με στρατιωτικά γαλόνια, συνάλλαγμα, παράσημα και ντάτσες. Από την άλλη μεριά, αποδεικνύοντας την αδάμαστη δύναμη της ατομικής πρωτοβουλίας, οι φιλελεύθεροι αθλητικοί αστέρες ενθαρρύνονταν να πουλήσουν στην υψηλότερη δυνατή τιμή τις επιδόσεις και δεξιότητές τους στην ελεύθερη αγορά του εμπορευματοποιημένου θεάματος. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι η παραδειγματική αξία των αθλητικών επιτευγμάτων αποτυπώνεται ρητά στις ένθεν και εκείθεν πολιτικές ιδεολογίες και προπαγάνδες. Η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας απεδείκνυε την πολιτική ανωτερότητά της με τα ντοπαρισμένα ανθρώπινα δελφίνια της, την ίδια στιγμή που, για να αποδείξει το αξίωμα ότι σε μια σωστή φιλελεύθερη κοινωνία «τα ταλέντα πρέπει να αμείβονται», η αμερικανική πολιτική φιλοσοφία χρησιμοποιούσε ad nauseam το παράδειγμα του διάσημου καλαθοσφαιριστή Wilt Chamberlain, ο οποίος προφανώς έπρεπε να δικαιούται «εκ φύσεως» να κερδίζει τεράστια ποσά.

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου οικουμενικοποίησε απλώς τις διαδικασίες επικυρώνοντας τη νίκη των ελεύθερων δολαρίων έναντι των χρυσών γαλονιών του σταλινικού ολοκληρωτισμού. Εκτοτε όμως οι εξελίξεις υπήρξαν ταχύτατες. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή επέτρεψε πια αποκάλυπτα τη συμμετοχή όλων των επαγγελματιών στον ναό της ευγενούς άμιλλας. Σήμερα πια το τένις, το επαγγελματικό μπάσκετ και το ποδόσφαιρο είναι επίσημα ολυμπιακά αγωνίσματα. Τα χρυσά μετάλλια συνοδεύονται λοιπόν από όλες τις νοητές χρυσές ευκαιρίες. Προς άρσιν μάλιστα οποιωνδήποτε παρεξηγήσεων, οι νικητές των Γκραν Πρι του Στίβου αμείβονται πλέον όχι με κλαδιά δάφνης, αλλά με συμπαγείς ράβδους χρυσού. Εφεξής οι εθνικοί πρεσβευτές του «αθλητικού πολιτισμού» χαιρετίζονται όχι μόνο από πρωθυπουργούς και προέδρους, αλλά και από σφιχτοχέρηδες υπουργούς Οικονομικών. Για να θέλουν να κερδίζουν, θυσιάζοντας τα πάντα, οι αθλητές πρέπει να προσκυνούνται ως μάγοι και να αμείβονται ως βασιλιάδες.

Εκείνο βέβαια που έχει αλλάξει και μάλιστα άρδην είναι το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο. Ο αθλητισμός πουλάει πλέον ως πάνδημο θέαμα. Αν μέσα σε ελάχιστα χρόνια οι αθλητικοί κύκλοι εργασιών έχουν δεκαπλασιασθεί, αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην οικουμενική διάχυση της κοινωνίας του θεάματος. Μέσα σε λίγα χρόνια οι επιτυχημένοι αθλητές γίνονται δισεκατομμυριούχοι, σε σημείο ώστε οι «άτυχοι» πρόδρομοί τους που αποσύρθηκαν από την ενεργό δράση πριν από τη δεκαετία του '90 να μην μπορούν παρά να μέμφονται την ατυχία τους. Αν είχαν γεννηθεί δέκα χρόνια αργότερα...

Μεταγραφικό παζάρι

Προπομποί υπήρξαν βέβαια τα μεγάλα ομαδικά αθλήματα. Αντίστοιχες όμως είναι οι εξελίξεις παντού. Η τηλεοπτική δημοσιότητα οδήγησε στην επαγγελματοποίηση όλο και περισσότερων σπορ. Η εκποίκιση των τηλεοπτικών εκπομπών και το αυξανόμενο ενδιαφέρον του κοινού οδήγησαν στη γενική διείσδυση του επαγγελματισμού. Ακόμη και στον κατά παράδοσην ερασιτεχνικό στίβο οι πρωταγωνιστές διεκδικούν και αποκτούν τεράστια οικονομικά ανταλλάγματα όχι μόνο για τη συμμετοχή, αλλά και για την επιδίωξη επιδόσεων. Ο διάσημος επικουριστής Μπούμπκα ομολόγησε πως ανέβαζε το ρεκόρ του πόντο πόντο. Αν

σκεφθούμε πως κάθε κατάρριψη μιας παγκόσμιας επίδοσης αμείβεται με μισό εκατομμύριο δολάρια, η επιλογή του ήταν απόλυτα ορθολογική.

Ακόμη περισσότερα όμως αποδίδει η διαπραγμάτευση των αθλητικών μεταγραφών, αφού σε αυτές μετέχουν όχι μόνο ομάδες, σύλλογοι και πανεπιστήμια, αλλά και τα ίδια τα κράτη. Το αθλητικό παζάρι είναι πια οικουμενικό και «παγκοσμιοποιημένο» και φυσικά οι τζίροι έχουν ανεβεί αντίστοιχα. Για τους ίδιους τους αθλητές λοιπόν η πρόκληση είναι πρωτόγνωρη. Η επωνυμία εξασφαλίζει πλέον όχι μόνο δημοσιότητα και χρήματα, αλλά και υπηκοότητες, φορολογικές διευκολύνσεις, σπίτια, αυτοκίνητα, βίλες, υποτροφίες και άλλες προνομίες, που και αυτές αυξάνονται αλματωδώς με την πάροδο του χρόνου. Εμείς «αγοράζουμε» τους σέρβους, αλβανούς ή γεωργιανούς «ομογενείς», η Τουρκία αγοράζει Βούλγαρους και η Δανία αγόρασε τον κενυάτη δρομέα Κίπκετερ. Οπως οι μικρές ομάδες, έτσι και τα μικρά κράτη «χάνουν» το αθλητικό τους δυναμικό. Οι μεγάλες αθλητικές μπίζνες και οικογένειες έχουν εξ ορισμού τον πρώτο λόγο.

Υπό τους όρους αυτούς όμως πώς θα ήταν δυνατόν να ζητούμε από τους αθλητές να αντισταθούν στους πειρασμούς της επιτυχίας; Αυτή καθεαυτή η επιλογή ενός επαγγέλματος που υπόσχεται τη φήμη και τον πλούτο μέσα σε ελάχιστα χρόνια απαιτεί προφανώς «θυσίες». Και οι θυσίες αυτές δεν είναι μόνο η ενέργεια, ο χρόνος, η παραίτηση από τη συστηματική εκπαίδευση, η συρρίκνωση της ιδιωτικής ζωής και η σκληρή προπόνηση, αλλά και η συνειδητή ανάληψη των κινδύνων υγείας που ακολουθεί την ιατρική και βιολογική προετοιμασία τους. Το ρίσκο είναι δεδομένο, αλλά δίχως ρίσκο η αποτυχία είναι σίγουρη. Και έτσι αρχίζει η ηθική και υπαρξιακή διαπραγμάτευση με την αδήριτη πραγματικότητα του κέρδους. Αν σκεφθεί κανείς πως ακόμη και ένας μικροποδοσφαιριστής κερδίζει πολύ περισσότερα από έναν δάσκαλο, από έναν εργάτη ή από έναν ιδιωτικό υπάλληλο και ότι η μεγάλη επιτυχία οδηγεί σε μυθικό πλούτο, είναι σαφές πόσο μεγάλη είναι η έλξη που μπορεί να ασκείται σε όλους εκείνους που βλέπουν γύρω τους τη μιζέρια και την ανεργία. Οι σειρήνες είναι λοιπόν ακαταμάχητες.

Μάστιγα τα αναβολικά

Όπως πάντοτε βέβαια, η αλήθεια είναι πολύ πιο οδυνηρή. Από μόνη της η προπόνηση και οι θυσίες δεν επαρκούν. Προκειμένου να ανεβεί κανείς στην κορυφή, θα πρέπει να μετέλθει όλα τα μέσα. Όπως συμβαίνει και στην κανονική αγορά, ο ανταγωνισμός δεν είναι ποτέ ούτε τίμιος ούτε ελεύθερος. Ο επίδοξος πρωταθλητής χρειάζεται λοιπόν τις υπηρεσίες μιας κουστωδίας μάνατζερ, δημοσιοσχεσιτών, γιατρών, βιολόγων, γυμναστών και ψυχολόγων. Απ' αυτούς και μόνο θα μάθει τους κανόνες του παιχνιδιού. Η ενίσχυση των φυσικών δυνατοτήτων με κάθε μέσο είναι λοιπόν όρος της επιτυχίας. Τα αναβολικά είναι ίσως επικίνδυνα, αλλά, όταν παρακολουθείσαι από ειδικό, οι κίνδυνοι υποτίθεται πως μειώνονται. Πολλές από τις «επιλήψιμες» ουσίες εμφανίζονται άλλωστε ως «θεραπευτικές», δηλαδή αναγκαίες για την υγεία των αθλουμένων. Άλλες ουσίες παραμένουν ακόμη μη ανιχνεύσιμες, άρα και άγνωστες στις καταστροφικές τους επενέργειες. Αλλά το ζήτημα δεν είναι εκεί. Η πείρα διδάσκει απλώς ότι ένας κανονικός άνθρωπος είναι αδύνατον να ανταγωνισθεί εκείνους που έχουν τύχει «επιστημονικής» προετοιμασίας. Και εδώ, όπως και αλλού, η επιστήμη της μεγιστοποίησης έχει φυσικά τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο.

Με αυτή την έννοια οι αθλητές είναι θύματα της λαμπρής καριέρας που τους ανοίγεται. Για να ελπίζουν σε ένα καλύτερο μέλλον, θα πρέπει να εξαντλήσουν τις δυνατότητές τους. Είναι λοιπόν κωμικό να επιτιμά κανείς τους αθλητές που δεν διαγωνίζονται με το ευαγγέλιο και αυτόχρονα γελοίο να τους κατηγορεί ότι επιδεικνύουν τα ημίγυμνα κάλλη τους στις στήλες των ημικοσμικών περιοδικών ή αντιθέτως να τους δικαιώνει επειδή τα γυμνά τους σώματα είναι «ωραία». Οι επαγγελματίες αθλητές είναι πέραν του καλού και του κακού. Οφείλουν να παίζουν το παιχνίδι είτε το θέλουν είτε όχι. Τα υποτιθέμενα «πρότυπα» της νεολαίας δεν ασκούν ανιδιοτελές κοινωνικό λειτουργήμα. Ενσαρκώνουν το αίτημα της άνευ όρων προσαρμογής του ατόμου στις επιταγές ενός αδυσώπητου και διαβολικού συστήματος. Η ειρωνεία βέβαια είναι αθέλητη: Εκείνοι ακριβώς που θα κληθούν, υποτίθεται, να «σώσουν» τη νεολαία από τη μαστιγα των ναρκωτικών πρέπει να γίνουν οι ίδιοι θύματα της δικής τους επαγγελματικής ναρκοεξάρτησης.

Με αυτή την έννοια τα αναβολικά είναι απλώς ένας ακόμη «επαγγελματικός κίνδυνος». Οι αθλητές παίζουν με την υγεία τους όπως ακριβώς οι μονομάχοι της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας έπαιζαν με τη ζωή τους. Στην εποχή μας άλλωστε λίγα είναι τα ακίνδυνα επαγγέλματα. Η εξάρτηση των τζαζοκαλλιτεχνών από το αλκοόλ και την κοκαΐνη, των υπέρβαρων τενόρων από την ακατάσχετη και καρδιοεπιβαρυντική βουλιμία τους, των ακροβατών και των «εγκλωβισμένων» στο

Χρηματιστήριο από την καλή τους τύχη και των παικτών από την εύνοια του ζαριού είναι μέρος του τελετουργικού, αλλά και ηδονικού φόβου που αποτελεί το τίμημα του επικινδύνως ζην και επιτυγχάνειν. Ας πάψει λοιπόν η κοινωνία να ηθικολογεί. Οι επίδοξοι επαγγελματίες γνωρίζουν καλά τις συνέπειες της επιλογής τους. Φροντίζει εξάλλου γι' αυτό η άγρυπνη Πολιτεία. Οι καπνιστές διαβάζουν κάθε ημέρα ότι το κάπνισμα είναι επικίνδυνο για την υγεία, πολλές μπουκάλες αλκοολούχων ποτών επισημαίνουν τους κινδύνους της κατάχρησης, οι μουρντάρηδες έχουν μάθει πια τι σημαίνει AIDS, οι λαίμαργοι διαπραγματεύονται με τη χοληστερόλη που αναγράφεται στη συσκευασία των τροφίμων, ενώ η νομοθεσία της Πολιτείας της Νεβάδας επιβάλλει στα καζίνα να γράφουν ευκρινώς επάνω στα μηχανήματα των «κουλοχέρηδων» ότι η κατάχρηση του παιχνιδιού μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες. Όπως τα ναρκωτικά, ο καπνός, η υπερβολική ταχύτητα και η κατάχρηση αβγών, έτσι και ο κατ' επάγγελμα πρωταθλητισμός είναι λοιπόν σαφέστατα «επικίνδυνος για την υγεία». Αυτή εξάλλου είναι και η χίμαιρα του ανεξέλεγκτου φιλελευθερισμού. Το άτομο καλείται να επιλέξει τα πάντα πλην του καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο εγγυάται την ελευθερία των συλλογικά, αλλά και ατομικά βλαπτικών επιλογών του.

(Πηγή: 'Το Βήμα' 27-08-2000)